

Lenka
Chalupová

HRBATÉ DUŠE

motto

Hrbaté duše

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.motto.cz
www.albatrosmedia.cz

motto

Lenka Chalupová
Hrbaté duše – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

HRBATÉ DUŠE

Lenka
Chalupová

HRBATÉ DUŠE

motto

© Lenka Chalupová, 2026

ISBN tištěné verze 978-80-267-6037-5 (1. zveřejnění, 2026)

ISBN e-knihy 978-80-267-6038-2 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-267-6041-2 (1. zveřejnění, 2026) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-6042-9 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)

Povídej ten příběh lidem potichu...

Září 1941

Starosta Bochoře Štěpán Lanč zlostně stáhne ruku s oběžníkem, který právě dostal. Oznamuje se v něm, že 27. září 1941 nastoupil Reinhard Heydrich do funkce zastupujícího říšského protektora. Říká si, že nacisti nemohli více pošpinit český národ nežli tím, že den před svátkem českého patrona Václava jmenovali do funkce prominentního nácka, který se má zcela jistě vypořádat s narůstajícím odbojovým hnutím, jež začalo v protektorátě bujet. Štěpán si je jist, že Heydrich pro začátek nastolí metodu cukru a biče, která bude Čechy bolet. Nabízené sladkosti brzy zasáhne rána tyrana.

Vykoukne ven ze své úřadovny a pozoruje lidi, scházející se do bochořského kostela svatého Floriána na polední mši svatou. Ví, že většina z nich povede dál své běžné životy – budou chodit do práce, vychovávat děti, milovat se i hádat, a jen na někoho dopadne tvrdá rána Reinhardova ramene. A on nemůže dělat nic víc nežli se aspoň modlit, aby ji nepocítili.

Nebe se donekonečna klene nad líbezným hanáckým krajem, který je i na konci září zahalen do zlaté sluneční záře. Máří se nastaví paprskům, příjemně ji lechtají a vykreslují pihy na její tváři, jemný větřík cuchá světlé vlasy hebké jako nitky babího léta, které pomalu začínají vlát a neúprosně věstít, že je tu podzim. Usměje se, zasní a nechá si pod víčky tancovat příjemné vzpomínky na léto, které za sebou právě zlehka zavřelo dveře. První léto po dvou letech, kdy se netrápila tím, že ji Ambrož nechal se třemi dětmi na krku a ty vyměnil za dceru, kterou si v průběhu manželství pořídil s jinou ženou. „Nevyměnil nás!“ okřikla by ji určitě nejstarší Zorka. „Vyměnil,“ oponovala by nejmladší Blaženka. „Zradil nás,“ řekl by tvrdě prostřední Hynek. A ona by je všechny objala, protože každý z nich má kousíček pravdy.

Zapře se zády do domu a nechá paprsky pronikat skrze sebe – přes kůži i služební bílé šaty, které jsou dlouhé a pečlivým naškrobením i tuhé, jen rukávy mají zlehka pod lokty, aby si je nemáčela, když obsluhuje u vanových koupelí pacienty, užívající si blahodárnou bochořskou vodu ve vesnických lázních. Posune si čepec, usazený na hlavě a připíchnutý k vlasům dvěma pinetkami, pak se podívá na hodinky a ujistí se, že má pro svůj klid ještě deset minut, které zbývají do konce polední přestávky. Jenže přes slunce projde mrak v podobě její starší sestry Gustiny, zamává jí před víčky dlaní a zařve: „Máš tu pacienta, přišel o něco dřív a spěchá. Tak fryško!“

Máří se odlepí od omítky a vidí rudé mžítiky před očima, které se postupně mění v šedou barvu, až nakonec vykreslí obrysy muže, který je objednaný na právě poledne. Omlouvá se, že dnes chvátá – a ona ho zažene do kabinky, aby si odložil a nemarnil čas zbytečnými slovy. Napouští mu plnou vanu,

míchá vodu rukama, které jsou díky tomu jakoby sametové, jak je denně máčí v léčivém sirnato-železitém pramenu. Desetiletá Blaženka si je vždycky ráda položí na obličej a říká: „Mami, ty voníš rzí! Až budu velká, začnu taky pracovat v lázních, budu jako ty, teta Gustina a naše Zorka. Ale já, já tam budu doktorka!“ Máří o jejích slovech nepochybuje, Bláža je nejbystřejší z jejích dětí, je premiantkou čtvrté třídy, snaživou sběratelkou čehokoliv a pilnou čtenářkou. Jenže na studium budou potřebovat peníze, které ona nemá a Ambrož také ne, navíc české vysoké školy jsou zavřené a do Německa by ji nepustila – i když díky výuce mluví německy. Ale to je Máří proti srsti, nesnáší nácky a jejich nadřazené manýry, pro jejich špitály Blaženku rozhodně nevychovává.

Vana s vodou ohřátou na 36,7 stupňů je už připravena. Do místnosti vstupuje muž zahalený do prostěradla a jeho zdrženlivý výraz napovídá, že patří k těm ostýchavějším pacientům. Látku nechává ze svého těla zlehka sklouznout, dlaněmi si zakryje ohanbí, na úd mu ale nestačí, trčí mu dolů a vypadá jako směšný kousek husího krku. Skrývat ho před Máří ovšem nemusí, ona je přece zvyklá a pohledy na mužské chlouby už v ní nevyvolávají nic, jsou součástí pacientů, ke kterým ona musí být odtaziť. A také je!

Chlap sklouzne do vany, je vysoký a hubený, takže mu kolena mírně trčí z vody. Ztěžka je propne – však kvůli jejich bolestem tu je – to ona vidí, i kdyby to neměl napsané v kartě od lékaře Palackého, který je zároveň majitelem lázní. Předepsal mu dvacet koupelí a stejný počet zábalů. Procedury má naplánované na tři týdny, takže si bude dopřávat vanu i o nedělích, které mívá Máří kvůli rodině volné. Ctí to, že ráno musí s dětmi do kostela, pak uvařit a usednout s děkovnou

modlitbou ke svátečnímu obědu, na nějž zve i sestru Gustinu. Gustina s nimi bydlí v jednom domě, ale jí u nich jen výjimečně – vlastně od té doby, co už s nimi nebydlí Ambrož, kterého ona z duše nesnášela. Už před svatbou ji varovala, když říkala: „Je nápadně hezký, bude to sukničkář, který tě k smrti utrápí, ještě si to rozmysli!“

Jenže nebylo co, Máří pod srdcem už nosila Zorku, a když se vdávala, nemusel být nikdo z hostů zvlášť velký pozorovatel, aby viděl pod šaty vzdouvající se břicho, ve kterém se při svatebním pochodu pohupovala jejich nejstarší dcera. Ambrož nepatřil k malicherným mužům, kteří si potrpí na prvenství syna, neměl ani chlapské manýry... A ona si celou dobu myslela, že je jejich manželství v rychtiku – než přišly Vánoce roku 1938, kdy se přiznal, že má milenkou a ta je samodruhá. Pro Máří to byl nůž přímo mezi lopatky. Letošní milostivé léto ji ale ran zbavilo. Odešly samy někam do krajiny smíření, čas je tam odfoukl jako mýdlovou bublinu.

Byl to stejný čas, který ukrojil patnáct minut vyčleněných na mužovu koupel. Chlapík se zapře dlaněmi do okraje vany a váhavě vstává, výmluvným pohledem se omlouvá, že nestačí uchránit před jejíma očima svůj penis. Máří se směje a říká: „To je můj denní chleba, nic, co by mě překvapilo.“ Pak zabalí pacienta do prohrátého prostěradla a ukládá ho k odpočinku na lůžko. Zakuklí ho jako housenku a odškrtně si jméno ze seznamu – a až teď ji zamrazí. Chlapík, se kterým tak trochu laškovala, má hodnost SS-Scharführer. Kdyby věděla, že obsluhuje esesáka, byla by rozhodně komisnější.

Na budíku nastaví deset minut, a až zazvoní, pošle ho s vážnou tváří do kabinky a počká na dalšího hosta, kterého má objednaného. Má přijít žena a ty se většinou před dámskou

obsluhou lázní nestydí, jen výjimečně si halí prsa, která jsou povadlá kojením či stářím. I pro to má Máří pochopení, její ňadra vysála do zplihlé podoby Bláža, byla hladovým kojen-
cem, věčně přísátým k jejím prsům. I to byla myšlenka, kte-
rá ji trápila pokaždé, když si vyčítala, proč si Ambrož našel
mladou milenku... jistě s pevnými prsy, jaká kdysi měla ona.
A na ženská ňadra si její muž potrpěl, v době jejich krásných
časů na nich dokázal ležet půl noci, hnětl je a laskal. Letos,
když s dětmi mířila k Bečvě a oblékala si plavky, přijala svou
podobu bez výhrad. „Všechno je tak, jak má být,“ opakovala
si s klidem v duši.

Vytáhne špunt a vypustí vanu, v potrubí to zlověstně za-
bublá. Když byla malá holka a chodila do lázní navštěvovat
Gustinu, vždycky se toho chrchlání lekla. Myslela si, že tam
dole sedí rezavý skřet, který se živí jejich vodou – tou vodou,
která lidem pomáhala léčit revmatismus, ischias, bledničku
a ženské nemoci. A právě kvůli tomu poslednímu přichází
žena ze seznamu. Je mladá a ráda by počala – kamarádka jí
prý doporučila jejich služby, věří, že vezme v Bochoři pár kou-
pelí, ozdraví si spodek a brzy v ní vyklíčí mužův plod. Ví Bůh,
že by jí to Máří přála, ale na zázraky v tomto ohledu nevěří.
Jenže také ví, že platí: „Věř a víra tvá tě uzdraví.“ A drobná
žena, která zapadne do vany s lehkostí pírka, si už teď libuje
nad výsledkem své snahy, když říká: „To je blaho, tohle musí
dopadnout dobře!“

Když její procedura končí, zašeptá jí Máří do ucha: „Zajdě-
te si raději za mou sestrou Gustinou na kremrole a věnečky,
kantýnu se sladkostmi má přímo ve vestibulu. Potřebujete
trochu přibrat, to je myslím váš problém. Těsto má lahodné
a krémy jemné jako pohlazení!“ Také jí vysvětluje, že jejím

potížím by spíše pomohla procedura zvaná emanace, jenže nad tím mladá žena vrtí hlavou: „To mi pan doktor Palacký doporučoval, jenže na tak drahý špás nemám peníze. Ale na kremroli si zajdu.“

„Na všechno jsem sama, nikdo mi nepomůže, každý po mně chce jen práci!“ lamentuje Gustina, zatímco vleče do sklepa podzimní brambory.

Jestli se někdo umí litovat, pak je to ona. Dělá to až s obsesivní radostí už od dětství, její rmut je pověstný a nikdo ho nebere vážně. To je prostě Gustina – zamračená a mrzutá, s přísnou vráskou mezi obočím, která je důkazem toho, že se neumí ani zasmát. I proto nemá přátele, sousedé ji zdraví na půl pusu a rodina bere s rezervou... I proto je sama, když se potí v kuchyni nad přípravou jídla a pečením. Občas jí ze soucitu vypomůže Máří nebo Zorka – a ona se těší, že až Blaženka povyroste, stane se součástí jejího lázeňského království. Bude míchat krémy, chystat chlebičky, dělat domácí knedlíky, vařit guláš a prodávat oblíbené párky s hořčicí. Kdepak její touha s kurýrováním, na to jsou přece potřeba mužské hlavy a ženská je tu od toho, aby chlapská těla nasýtila. To je její odvěký a hlavní úkol. Tedy kromě rození dětí, ale to se Gustiny netýká.

Sotva do sklepa dosmýká čtvrtý pytel brambor, už aby šla vařit polévku. Tonka, která stojí za pultem, jí připomíná, že na dnešek má objednáno čtyřicet porcí pro lázeňské hosty, z toho dva si přejí donést oběd na pokoj. Před válkou tu vařila všelijaká vybraná jídla, ale teď trpí nedostatkem potravin, a tak šetří, jak se dá – přitom se snaží, aby hostům chutnalo. Majitel

lázní Palacký pro ni v jednatřicátém roce vyběhal hostinskou koncesi, protože si pacienti stěžovali, že v bochořských hospodách pro ně nevaří a do Přerova za jídlem jezdit nechtějí. Gustina, zběhlá v přípravě všemožných jídel, se hned o živnost ucházela. V té době ještě pracovala jako lázeňská u van a nebavilo ji obsluhovat pacienty, denně poslouchat jejich šplouchání a nářky. V práci ji nahradila Máří – a ona se konečně mohla upnout jen ke sporáku a troubě. O nedělích pekla na celý týden vybrané laskominy, od pondělí do soboty se pak hrbila nad vyvařováním. Její práce se vyznačovala rychlostí a uspořádaností, jen na obsluhu a umývání nádobí musela vzít polohluchou a nemotornou Tonku, která jí vyhovovala tím, že většinu času mlčela. Stejně jako ona.

Dnes mají na tabuli napsáno hovězí vývar a květákový mozeček s chlebem. Hodí kousíček masa do vody, k němu přidá mrkev, petržel a pro lepší chuť i celou hlavu celeru. Zatímco polévka si žije svým životem, ona se pouští do květáku. Od včerejška ho má uvařený, teď ho jen nasekat a dobře dochutit, chystá si sůl, pepř, deset vajec a tři velké cibule, při jejichž krájení zase žehrá na osud. Je tu sama, tak se může litovat, nepopuzuje tím Máří ani děti, kterým se její stesky protiví.

Z očí jí tečou štiplavé slzy, otírá si je do zástěry a namlouvá si, že je za tím vzpomínka na maminku, která bývala jejím nejbližším člověkem. To ona ji odmalička chránila před dětmi, které se jí posmívaly. To ona jim říkala: „Gustinka za svou podobu nemůže, tak huš, huš!“ Rozháněla je jako housata, zatímco ji schovávala pod svá hřejivá křídla. Svou jinakost si Gusta začala uvědomovat už ve třech letech. Pamatuje si přesně, jak si přitáhla stoličku k jejich plechovému umývadlu, podívala se na sebe do zrcadla, ukázala na svou

tvář a zeptala se: „Proč mám toto?“ Maminka chvíli s odpovědí lavírovala, pak zaševalila něco úlevného, obsah odpovědi se už Gustině za ta léta vykoulil z hlavy. Ví ale určitě, že jí maminka vodila k doktorovi, který je nešetřil, když zavrčel: „Tohle postižení bude mít do konce života, nikdy se ho nezbaví. Nezmezí v pubertě, ba ani v dospělosti.“ Jenže máma mu nevěřila, sháněla pro ni u šarlatánů krémy i vodičky a potírala jí jimi kůži, aby se sjednotila. Nepomohlo ale nic – šalvěj, dubová kůra, výtažek z borovice ani nahřáté pšeničné zrnko.

Když byla Gustina starší, naučila se i název své nemoci slabikovat. „Vi-ti-li-go“ se tomu říkalo. Na kůži celého těla měla roztažené bílé mapky, které se slévaly v rybníky a tůně, stejně bílé měla obočí, řasy i vlasy. Připadala si jako ohavná myš, ale děti v první třídě pro ni našly jiné jméno. Kropenatá slepice. Dlouho se tou přezdívku užírala, až ji v dospělosti přijala za svou, když svou kantýnu – navzdory dětským pocitům – nazvala Biffé U Kropenaté slepice. Vyplázla tím jazyk na všechny, kteří se jejím neduhem nevkusně bavili.

Nápis se skví nad hlavou Toničky, která právě obsluhuje hosty. Jsou ještě celí červení z koupele a přišli na cikorku s makovými bochánky, chválí jejich chuť a Gustina se dme pýchou... bytí máslo musel nahradit margarín a místo medu dala do těsta řepný sirup. Ale jinak nic nešidila, ani ten mozeček, který pečlivě míchá svými kropenatými rukama. Co zbude, to bude zítra nabízet po studenu na chleba, jako svačinku to lidé jistě ocení. Má už to za ta léta vyzkoušené, rozhodovat se v tomto ohledu umí rychle a správně.

A vlastně nejen v tomto ohledu – i v těch důležitých životních meznících musela být obratná. Nejdřív když jim zemřel táta, který se nešťastnou náhodou zastřelil. Jí bylo sedmnáct

a Máří měla dva roky, máma zůstala sama s domem a polem, které on obdělával. Gustina tehdy maminku přemluvila, ať pozemek prodá sedlákům, kteří si tím zcelí parcely, a sama přijme jako obživu práci v lázních, kde pořád hledají personál. S těžkým srdcem to udělala, byť lamentovala, že se ‚tatínek musí v hrobě obracet‘, vždyť prodali jeho žír.

Nejhorší situace ale nastala, když o tři roky později máma následovala tátu. Začalo to zimnicí, horečkami, kašláním, pak těžkým zápalem plic a pobytem v nemocnici, odkud už se nevrátila. Tady začalo být Gustino litování ještě houževnatější. Želela toho, že jí zůstane na krku nezabezpečená pětiletá sirota, o kterou se musí postarat. „Jak já k tomu přijdu, vždyť se snad s děckem na krku ani nevšímám,“ spílala každému, koho potkala – přitom opomněla podotknout, že o ni žádný chlap ani pohledem nezaváhal. Ve dvaceti vypadala kvůli bílým vlasům jako stařenka, její tvář se navíc kroutila kyselostí, dlouhé úzké rty prozrazovaly nedostatek vášně a bledé oči dokázaly zmrazit každého, kdo se k ní přiblížil.

„Máme v lednici ještě roládu?“ nakoukne do kuchyně Tonka. Gusta se shýbne k vymoženosti svého biffé a vytáhne roládu s ořechovým krémem, protože na ten správný pařížský nemá ingredience. Očistí nůž a zakrojí, čtyři plátky uloží na dva talíře, k nim přiloží lžičky.

„Nabídní jim k tomu i vaječný likér, ať nám dají utržit,“ přikazuje Tonička.

Držet si kantýnu a vydělávat pro ni není jednoduché, musí se zatraceně otáčet, aby všechno šlapalo a hosté nepoznali, v jakém kvapu a vypětí pracuje. Dá roládu zpět do chladu a znovu ji napadne, že za čtyři roky už by mohla být Blaženka zdatnou pomocnicí. Vychodí školu a může jít rovnou k ní,

však jaképak copak. Ruce má šikovné a hlavu tu také použije, všechno nachystat, odvážit a odhadnout je přece také umění. A Bláža, která byla neplánovaným třetím výškrabkem Máří a Ambrože, jí má být za co vděčná. S jejím příchodem na svět sice Gusta hrubě nesouhlasila – stejně jako s narozením dalších dvou sourozenců, protože si plánovala, že s Máří zůstanou samy a budou si jen ve dvou oporou – ale když se drala Blaženka na svět a porodní bába byla u jiné rodičky, vlastníma rukama ji ze sestry vytáhla a jako první udělala i křížek na čelo. A nakonec měla poddajnou Blážu raději než prostořekou Zorku a zadumaného Hynka, který žil jen pro letadla.

Často své sestře vyčítala, proč se raději neprovdala za fotografa Ernesta Cypricha, který se kolem ní kdysi motal. Dodnes si říká, že ten by rodinu jinak zaopatřil a určitě by nezanášel jako Ambrož. Sice nebyl výstavní kohout, což na první pohled poznala i Gustina, ale kromě focení si přivydělával také chovem slepic – a ona si k němu chodila pro vajíčka s tím nejžlutějším žloutkem.

Neznámý člověk přilepil na sklo vývěsní skříňky Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei bílý papír s nápisem: *Heydrich ist ein Mörder*. V Přerově začaly čistky, které se nevyhnuly ani fabrikám. Také v Kazetě se rozhlíželi příslušníci gestapa, nechali si otevřít všechny pracovní skříňky, vyházeli věci a pak vztekle prošli dílny. Když se situace trochu uklidnila, našli městští strážníci v přerovských ulicích letáky, které nabádaly lidi, aby nekupovali Goebbelsův tisk a provolávali slávu Stalinovi.

Nucený správce Kazeta Menzel si hned ten den svolal všechny dělníky, aby jim řekl: „Tentokrát štára dopadla dobře. Radím vám, chraňte se jakýchkoliv provokací, protože až se zjistí, kdo napsal na skříňku NSDAP, že je Heydrich vrah, dostane špagát!“

Do přerovské výroby kufrů, známých po celém světě pod značkou Kazeto, nastoupil Ambrož Ptáček v devatenáctém roce – krátce poté, co složil maturitu na státní průmyslové škole, zaměřené na strojnictví. Začínal v dílně nýtovaných kufrů z lepenky, v pouhých třiceti letech se stal mistrem vulkánfibru, dohlížejícím na správný technologický postup při výrobě umělé kůže. Dostával závratných pět korun za hodinu a stal se tak jedním z nejlépe placených zaměstnanců firmy. Šéfem byl mírným a spravedlivým, navzdory tomu, že někdy musel zvýšit hlas na štěbetající ženy nebo na flákače, kteří přetahovali přestávku a vykuřovali na dvoře. Jeho vzorem ve vedení lidí byl majitel Karel Zejda, který byl pro Přerov tím-též, co pro Zlín obuvník Tomáš Baťa. Byl k dělníkům vlídný, ale i přísný, uměl lidi pochválit a stejně tak jim vyčinit, když viděl šlendrián.

Továrna stojí na pozemcích bývalého cukrovaru – v blízkosti nádraží, takže velkou předností je spojení s železniční tratí pomocí vlečky, která převáží tisíce jejích výrobků. Místo je to strategické také kvůli reklamě, kterou továrník nepodceňoval, vždyť nápis odvozený od jeho jména je viditelný všem vlakům osobní přepravy. Název Kazeto – Karel Zejda továrna – je vidět také z druhého břehu Bečvy, vidí ho lidé

z elektrárny, jatek, rolnických lučebních závodů i bytových domů postavených podél řeky.

Devízou továrny je jistá soběstačnost – vyrábí se tu celulózové laky i všechny kovové součástky včetně zámků, později z linky začaly sjíždět duté a rozštěpné nýty, a závod má dokonce i vlastní elektrárnu. Také sortiment se rozšířil, po aktovkách, peněženkách, náprsních taškách, pouzdrech na cigarety, dámských kabelkách, krabicích na toaletní předměty a manikúrách přišly na řadu kufry. V posledních měsících se nabídka posunula k vojenskému sortimentu, s čímž Ambrož od začátku vnitřně nesouhlasil, byť věděl, že pokud se má největší fabrika svého druhu v protektorátu zachovat a dávat práci lidem, pak nemá Zejda na vybranou.

Ambrož má ještě v živé paměti jejich rozhovor, který vedli na jaře. Továrník si ho pozval do své kanceláře, aby mu v přítomnosti nuceného německého správce Menzela oznámil: „Pane Ptáčku, jako nejschopnějším ze všech mých mistrů vám svěřím novou výrobu. Budeme dodávat na trh zboží pro válečné účely.“ Hlasitě polkl, podíval se na Menzela a pokračoval: „Začneme vyrábět speciální kufry a brašny pro Kriegsmarine, které poptává německé válečné námořnictvo. Odbyt už máme smluvený i na vojenských školách, v lazaretech a táborech. Odebírat od nás budou i takové instituce, jako je Feuerschutzpolizei.“

Trochu nerad připouštěl, že kupovat od Kazeta chtějí také nacistické ochranné oddíly, ale i tuhle úlitbu musel brát. „Přece nevyhodím dělníky na ulici a jejich děti nepošlu na žebrotu,“ říkal, když Menzel zmizel, „vždyť pro Říši dnes vyrábí kdejaká firma v protektorátu! Doba je složitá a my jsme v tom soukolí malé figurky, pane Ptáčku.“ A měl pravdu...

Od toho dne se stal Ambrož šéfem hned dvou dílen, v nichž pracovalo skoro osmdesát lidí. V té druhé vyrábějí igamidové a kožené vložky do vojenských helem, podbradníky, kufry pro radiopřijímače, pouzdra pro dalekohledy a stativy, ramenní držáky, kožené přezky a popruhy. I dnes přechází Ambrož z jedné dílny do druhé a kontroluje ruce dělníků, občas vypomůže nebo poradí, někdy jen prohodí milé slovo. Jako teď, když posílá do odpočívárny jednu z dělnic, jejíž břicho dává znát blízké slehnutí.

„Na hodinu to vezmu za vás,“ slíbí. Žena vděčně opustí dílnu, on si stoupne k jejímu stroji a zručně vykrajuje z kůže podbradníky, které budou sloužit německým vojákům. Ale má na vybranou, když musí živit čtyři krky? Zorce, která bude mít v říjnu devatenáct, odkládá na svatbu, odbytné pak musí posílat studujícímu Hynkovi i malé Blažence... a dvouleté Žofince platí dětský útulek a občas chuťu.

Zůstal s dcerou sám, a to bylo mnohým lidem z Kazeta trnem v oku. I dělnice, které teď po něm pokukují, se na něj dívaly skrz prsty, když opustil manželku, našel si Rozinu, tu obtěžkal – a ona se mu krátce po porodu odvděčila tím, že je opustila. Někteří ho možná litovali, ale většina si před ním odplivla, dokonce i jinak bodrý ředitel výroby utrousil: „Dobře ti tak! Kdo si hraje s ohněm, spálí se. Máří ti byla dobrou ženou, a ty si začneš s takovou, s takovou...“ Ani doříct to nechtěl, jenom ze sebe vyplivl pohrdání plynoucí z toho, že se Ambrož Ptáček spustil s cikánskou holkou, kterou se snažil – ví Bůh, že špatně – usadit ve svém domě.

Za hodinu stihne podle šablony vyříznout šedesát černých podbradníků. Těhotná dělnice se už vrací na své místo, které jí rád uvolní. Obejde dílnu, sešteluje lisovačku, na další

poruchu si ale netroufne a povolá opraváře. Vidí, jak všichni pokukují po hodinách, někteří se už pustili do čištění svých pracovišť, která předají další směně. Odpolední ale Ambrož kvůli Žofii nebere a ředitel mu jeho požadavek toleruje. „Však holka nemůže za to, co jsi zpackal,“ krčil rameny, když musel před rokem a půl svolit, aby mohla tehdy roční Žofinka chodit do závodního útulku, v němž se pečovatelky staraly o děti dělnic od dvou do šesti let.

Žofie dostala výjimku, aby Ambrož dále nemusel platit chůvu, jejíž služby mu lezly do peněz, i když penzistka Bémová byla pro jeho dceru svědomitou opatrovatelkou. Jenže... „Nejsem už nejmladší a hlídání mě stojí síly. Když se takhle obětuju, chci za to taky něco dostat,“ ospravedlňovala se. A Ambrož ji chápal. Jeho dcera byla plačtivá a nepokojná, jako by všem dávala najevo, že jí chybí mateřská náruč, a tak paní Bémová měla spoustu trápení s jejím brekem, jídlem, větry a nespokojeností. Ale to se zlomilo. Dnes je z Žofie divoká dvouapůlletá holka, která brebentí a mudruje. „Je to nejroztomilejší dítě, jaké znám,“ uznává i Zorka, která k nim třikrát v týdnu přijde na odpoledne, aby se s nevlastní sestrou potěšila. Přichází ovšem tajně, o její návštěvě u otce nesmí máma vědět, a už vůbec ne teta Gustina. Ta by vyváděla!

Ambrož si umyje ruce vyfasovaným mletým mýdlem Jas, shodí ze sebe modráky a učeše se. Chlapi, kteří každou středu chodí po sichtě na pivo, ho už ani nezvou, jenom se uškĺbají nad jeho povinnostmi, které přece Bůh stvořil pro ženské. Ambrož ale na jejich řeči nedbá, vyběhne do čerstvého podzimního vzduchu, zhluboka se nadechne a zabouchá klepadlem na dveře útulku, který byl zbudován v jedné z dílen. Žofie už na něho čeká oblečená ve vlněném šedém kabátku,

s červeným firemním kufříkem, ve kterém si nosí dřevěného koníka Lojzika a svačinu, protože děti dostávají od továrny jen oběd.

Vyšlápnu si k domovu, který našli v Ambrožově otcovském domě v Čechově ulici, kde starý Valentin Ptáček provozuje vetešnictví zděděné po předcích. Žofinka vřdycky nejdřív utíká do dědova krámu, prošmejdí regály, vyzkouší divadelní kukátko, ovane se zaprášeným vějířem a teprve pak se po dřevěných schodech vyšplhá do prvního patra domu, kde mají pro sebe pokoj s kachlovými kamny a světlici s krásným proskleným příborníkem, který tu zbyl jako vzácná památka po Ambrožově nebožce mámě. Je v něm kytičkovaný porcelán, který se používá jen o Vánocích, jinak tam sedí jako zakletý v čase. V tom krásném čase, kdy byl Ambrož chlapec a jeho máma „vážená paní vetešníková“.

Vetešník Valentin Ptáček pije kávu z Karo-Franckovky. Do ní drobí chleba, počká, až pořádně nasákne, a pak střídu vyloví lžičkou, kůrku odloží na talíř a sní si ji na konec. Bez svého ranního rituálu si začátek dne nedokáže představit. Upíjí z hliněného hrnku, který si sám sdrátoval, protože jestli se může Valentin něčím pyšnit, pak jsou to šikovné ruce. Vše umí rozložit, složit, opravit, dát dohromady, ba dokonce ještě i vylepšit. Také proto není jen obyčejný vetešník, který vykupuje a přeprořádá staré věci, ale umí i těm vyřazeným zase vdechnout život a patřičně je zpeněžit. Baví se tím, že v sobotu po poledni vyrazí na místní smeták za město a mezi vyhozenými zgarby hledá poklady. Občas mu něčím přispěje

i vnučka Zorka, která vypomáhá v Okresním výboru pro sbírání odpadkových hmot. Jednou za měsíc objíždí jako dobrovolnice přerovské domácnosti, stojí na korbě a přebírá od lidí z ulice všechno, co měli doma nebo vyhozené na půdách, mnohdy pokryté vrstvou prachu. Sbírají kovové věci, hadry, gumu, sklo, papír a uvařené kosti, které jsou zbavené hnilobných kousků masa a tuku. A když Zorka objeví něco využitelného ze železa, litiny, oceli, bronzu nebo mosazi, hned se majitelů optá, zdali by ten kus mohla darovat dědovi. A že vetešníka Ptáčka všichni v Přerově uznávají jako fachmana, nikdo neprotestuje.

Valentin potáhne z čibuku, který má dlouhý troubel, jejímž ústím lačně vdechuje voňavý tabákový dým. To je jeho druhá ranní radost, při které se nenechá rušit. Pokuřuje a očima přitom šmejdí po svém vetešnictví, aby si ujasnil, čím dnes začne. Váhá, jestli se pustí do opravy letitého svícnu, pod nímž je kalamář, nebo dá přednost vahám se zobáčkem v podobě labutího krku. Čibuk si vychutnává půl hodiny, oči má slastně přivřené, rozpočítává si „první-druhá-první-druhá“, a nakonec se rozhodne pro budík. Rozloží ho na kolečka a pak ho bude pod lupou dávat dohromady, připraví si pinzetu a jehlu – bez těch se při mravenčích pracích neobejde.

Otevře krám, obrátí do ulice ceduli *Račte vstoupit*, pohladí pár výstavních kousků ve výloze, zapne lampu a usedá k pracovnímu stolu, který spíš připomíná ponk. Stejně tu sedával i jeho otec, po němž živnost zdědil. Byl skvělý obchodník, který uměl bravurně prodávat a smlouvat se zákazníky o ceně, ale Valentinovu zručnost v sobě neměl. Byl spíš veselý pouťový vyvolávač než trpělivý řemeslník. A právě to

je rozdělilo – nespátrával význam v nimrání se v krámech, chtěl, aby syn stál před podnikem a pro lepší kšeft provolával ke korzujícím lidem: „Hmóždíře, bible z osmnáctého století, zvóneček pro služebnictvo, děštník do nepohody!“ Jenže to bylo tichému Valentinovi proti srsti, vyhýbal se takovým úkolům, pokukoval raději po práci u dráhy nebo v továrně na výrobu kočárů... A nakonec ve svých pětadvaceti letech vyslyšel majitele přerovského cirkusu Wolfson, který mu nabídl, ať s ním jezdí jako tenták – stanový mistr, který bude velet i konstrukčním dělníkům a tahačům. Chtěl, aby co nejdříve uměl rozložit a složit šapitó, smontovat dětský kolotoč a poradit si s drobnými úpravami osmatřiceti vozů, z toho čtrnácti obytných. Nabídl mu takovou gáži, že nešlo odolat. Čelit musel jen hněvu otce, který se svým divadelnickým talentem lamentoval na celou ulici: „Taková potupa! Syn veteršníka a bude kočovat se světskými!“

Kolečka se rozkutálejí po ponku, kočka je svým ocasem rozežene do všech koutů. Valentin je shrábne dlaněmi k sobě a pohrozí Mourině. Očima se přitom jako vždycky zabodne do plakátu cirkusu Wolfson, který si tu nechal na památku. Dal ho zarámovat, protože to byl kus krásného života. Nakonec mu zůstal věrný patnáct let, vzal si za ženu dceru cirkusového kapelníka Bětu, která po večerech zpívala, zatímco přes den vybírala od dětí peníze u dřevěného kolotoče. Deset měsíců po veselce mu porodila Ambrože, který už v sedmi letech dokázal se zděděnou zručností stavět kolotoč pro maminku i šapitó pro Wolfovy. A pod jeho střechou se děly kousky! Předváděli se tu krotitelé slonice, šesti lvů a deseti medvědů, nad čísly akrobatů se obecnstvu tajil dech – a celou zábavu okořenil roztržitý klaun.

Malý Ambrož se brzy ukázal nejen coby schopný pomocník s náradím v ruce, ale líp než děti cirkusáků metal přemety, uměl chodit po provaze, žonglovat s kruhy i míčky a nebál se výšek, do kterých šplhal jako opice. Navrch tomu všemu vynikal nad svými vrstevníky bystrostí, takže cirkusový učitel často Valentina Ptáčka nabádal, ať se kvůli synovi usadí ve městě a dá ho studovat techniku, jinak zahodí jeho budoucnost. Ambrož udivoval svými znalostmi i v zimní přerovské škole, do které se stáhl vždy od listopadu do března, když měl cirkus nucené prázdniny. Wolfson se svým personálem, zvířaty a četnými vozy zimoval v areálu staré továrny na kočáry, zatímco Valentin s Bětou a Ambrožem se na čtyři měsíce usídlili v rodném domě v Čechově ulici v Přerově. A když otec v roce 1912 zemřel na černé neštovice a po rozpečetění závěti bylo jasné, jak moc lpí na pokračování své živnosti, bylo rozhodnuto.

Rodina dala vale cirkusu, usadila se na jednom místě, Ambrož se připravoval ke studiu na průmyslové škole. Jenže Běta začala chřadnout, protože žít v domě bez koleček bylo pro ni tíživé. V patnáctém roce, když Valentin musel narukovat do Velké války a Ambrož nastoupil do druhého járu, musela sama převzít krám s veteší a v něm se naučit otáčet. Aby byla více mezi lidmi a mohla s nimi pokleветit, chodila o sobotách dobrovolně vydávat do vyživovací komise lístky moučné, petrolejové, mýdlenky, tabačenky, šatenky, tučenky, omleci lístky a uhlenky. Od pondělí do pátku pak stála za pultem, nabízela zboží, které ji netěšilo, a ve snech se upínala k tomu, že až skončí válka a Valentin zase převezme živnost, založí ona při kostele ženský sbor a bude se věnovat tomu, co ji odmala těšilo. Jenže na zpěv už nedošlo. Půl roku po

válce si Běta začala stěžovat na pálení na hrudi, bolelo ji na prsou – a nakonec ji Pánbůh povolal k sobě dřív, než se stačila s rozbušeným srdcem nadechnout.

Valentin povzdechne. Vždycky když dává dohromady strojek, představuje si složitost Bětina srdečního svalu. Ví, že princip je stejný. Stačí jedna uvolněná součástka a je po celistvosti, která dává systému rytmus a řád. Vidí ji doteď, jak zemřela... s čelem zabořeným do kuchyňského stolu, sedíc na židli jako neovladatelná loutka z pimprlového divadla, s rukama svěřenýma k zemi, se zády ohnutými do oblouku, se rtem rozseknutým o hranu. O hodinu později doktor vypsals úmrtní list a za tři dny ji vyprovodily z domu smutku desítky sousedů na přerovský hřbitov, kde byla Běta Ptáčková uložena do rodinného hrobu.

Nebylo pro Valentina snadné zůstat vdovcem se sotva dvacetiletým synem, kterého tehdy více než práce zajímala děvčata – hlavně jistá Máří z Bochoře, která měla všechny předpoklady stát se milou nevěstou, nebýt toho, že se za ní jako šedý stín táhla její starší sestra Gustina. Už tehdy Valentin odhadoval, že jejich spolužití bude zlé, zůstanou-li po svatbě v Bochoři... Nabízel jim proto domov v bytě nad vetešnictvím, ale neuspěl, a tak aspoň poštuchoval Ambrože, ať švagrovou zkrotí dřív, než z jeho manželství zůstane jen spáleniště vzpomínek. Jenže on měl Bětinu holubičí povahu, každý spor uměl vybalancovat a počínající hádku zažehnat diplomacií, i díky tomu v rodině všechno příjemně klapalo.

Ovšem potom udělal tu pitomost s Rozinou Horvátovou.

Říjen 1941

Starosta Bochoře Štěpán Lanč obchází s pýchou svou obec. Prohlíží si domy s podzimními předzahrádkami, kostel svatého Floriána a lázně, které jsou jejich chloubou, bodře se zdraví s usedlíky a bedlivým okem kontroluje život rodin, které k nim přivály ze Sudet. Staly se před dvěma lety obětí nuceného stěhování Čechů do vnitrozemí a on jim nabídl svou širokou hanáckou náruč.

V Bochoři přijali kromě toho také lidi prchající ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, přibyly i tři postarší páry z Rychtářova u Vyškova, kde bylo osm vesnic vystěhováno pod záminkou rozšíření střelnice. Všichni si tu ale vedou dobře, včlenili se mezi nové sousedy a šzili se s poklidným tepem obce. A to mnozí místní proti jejich příjezdu reptali, ale on si svou pomoc prosadil slovy: „Musíme si v těžké době pomáhat a spojit síly proti Hitlerovi! Copak jste zapomněli na osmatřicátý rok, kdy z mapy republiky zůstal jen vykrojený střepeček? Tak kam mají ti chudáci jít? Vřak se za jejich splnutí s naší vsí budeme modlit.“ Noví obyvatelé obsadili na jeho pokyn tři

obecní neobydlené domy, ve kterých se mačkali jako šproty v plechovce, letos jim ještě postavili nouzové obydlí u kříže na rozcestí a u Včelínů.

Nad jednou rodinou ale musí bdít více – slíbil to lidem, když Horvátovým pod mírným tlakem okresního úřadu vypisoval kartu s domovským právem, která nahradila jejich původní cikánské legitimace s otiskem prstů a popisem obličeje. Doklady museli po příjezdu na dočasné místo pobytu vždycky předkládat četníkům a být tak pod jejich bedlivým dohledem. Domovským právem to ale skončilo a místo strážců zákona na ně musí dohlížet sám starosta, potírat pytláčení, krotit hluchost, dlouhé zpěvy i alotria nezbedných dětí. Cikánští kočovníci Horvátovi přitom nebyli místním neznámí, ovšem předsudků vůči nim měli plnou hubu. Rodina se toulala po celé republice a posledních pět let mívala od května do srpna tábořiště na louce mezi Bochoří a Přerovem, kde si pochvalovali žhavé hanácké slunce, zlaté lány obilí a tučné ryby upytlačené v Bečvě. Vlastnili tři koně a tři maringotky, hlavou celé rodiny byl pětapadesátiletý Dezider Horvát, který měl tři syny a jednu dceru. Postupně se ale jeho rod rozrůstal, každý rok přivezli jedno malé cikáně a tím i hladový krk navíc, podle úředních záznamů je děcek už sedm a další se očekává v listopadu. I s dospělými je jich tu osmnáct.

Dezider se snažil zajistit obživu vyspravováním bot, ale mnozí mu své škrpály odmítají svěřit, i když Štěpán Lanč nechal obecním slouhou vybubnovat: „Dejte obživu cikánům tábořícím za vesnicí, ať nemusí z nouze krást vaše slepice. Odneste boty Deziderovi a rozbité hrnce jeho synům, kupte si od nich pletené koše z proutí nebo malé zvonečky z plechu. A kdo chce nahlédnout do budoucnosti, může za mírný

poplatek nastavit dlaň věštkyni Rozině. Rodinu najdete kousek od Svodnice.“

Živobytí tu ale Horvátovi měli mizerné a nebylo divu, že si k naplnění žaludku museli vypomáhat pytláčením. Jak zazněl z místa jejich tábořiště výstřel, bylo všem jasné, že za chvíli bude cítit oheň, na kterém se peče králík, bažant, liška nebo divoké prase, což místní myslivci nesli nelibě. Ani vrány na polévku a toulavé kočky hladoví Horvátovi nešetřili a zápach sladkého masa se pak k rozmrzelosti Bochořských táhl nad celou vesnicí. Jen pojídání psího nebo koňského masa pro ně bylo nečisté a zapovězené – sám Dezider se nechal slyšet, že kdyby členové jeho rodiny pozřeli jediné sousto, měl by pro ně tři nejspinavější slova: *degeša, rikoňara, dubki*.

Když v devětatřicátém roce vešel v platnost zákaz kočování, který kopíroval německé hitlerovské restriktce, rozhodli se Horvátovi vybrat si ze všech svých štací právě Bochoř. Tehdy také starosta Lanč dostal z ministerstva vnitra dopis tohoto znění: *Při provádění přípisů z 30. listopadu 1939 64362/1939-5 není přípustno tvořit zvláštní cikánské kolonie nebo jinak cikánsky pohromadě usazovati. Jest nutno cikánské tlupy rozdělit na jednotlivé rodiny a rozptýlit do více obcí, a to bez ohledu na domovskou a státní příslušnost.*

A to Horvátovi splňovali. Toužili se ve skupince usadit u malého bochořského lesa – v místě, kde bývaly v minulosti včelíny, z čehož vznikly osady Malý a Velký Včelín. Lidé tu žijící ale jejich blízkost rázně odmítli – ba dokonce vyhrožovali sepsáním nesouhlasu, a tak musel starosta cikánskou tlupu posunout o kus dál. Nakonec se rozhodl dát jim místo půl kilometru za říčkou Svodnicí, kde byla dřevěná šopa s pumpou, kterou dříve využívali myslivci. Kolem ní bylo

místo pro jejich tři maringotky, z nichž osobně odmontoval kola, ukázal jim, kde si mohou udělat kousek zahrady – a celý ten plac nechal oplotit, aby se neroztahovali dál. Koně Horvátovi s těžkým srdcem prodali sedlákům a koupili za ně troje kamna, navíc dostali příslib, že přes zimu mohou ve svých maringotkách topit dřevem z obecního lesa, kdyby jim nestačil příděl uhlí.

Štěpán Lanč chodí na pravidelnou prohlídku jejich tábořiště, neboť musí každý měsíc podávat okresnímu úřadu zprávu o jejich životě. A nikdy tam nejde s prázdnou. Dnes nese dětem pecen komisárku, pro muže má trochu tabáku, ženy dostanou jablka. Obdarovává je vždycky ze soucitu, který k jeho dobrotivé povaze patří, a i proto ho lidé mají rádi. Radním je od devětatřicátého roku, kdy obec na jeho podnět dala pošterkovat cestu, po které právě kráčí, aby se lidé ze Včelínů nemuseli od podzimu do jara brodit ke svým domům bahnem. Když ale odbočí směrem k Horvátovým, blátu se nevyhne.

Vyhrne si kalhoty, holínky mu zapadají do mokré hlíny, podrážky kloužou a prsty na nohou ho zebou. Co je to ale proti tomu, říká si, jak asi prožijí Horvátovi ve svých dřevěných vozech zimu, která má být letos zlá. Ví, že jsou vlivem svého kočování otužilí a v žilách jim proudí horká krev, jenže jak přijdou mrazy, i jejich krev přece musí zchladnout – nebo ne? Navíc Rozina, která se vloni vdala za svého bratrance Rudolfa Serinka, co nejdříve slehne a pak bude muset držet novorozeně v teple. Ale zvládne to, když jejich bídné domečky zasype sníh? Myslí na to, jak jí ten úděl ulehčit, a v hlavě už slyší hlas své ženy, která mu vždycky říká: „Nemůžeš řešit všechny problémy světa, Štěpáne! Nejsi Pánbůh, jen obyčejný starosta.“ A on ví, že má manželka svatou pravdu.

Přiblíží se k tábořišti obloženému řepnou natí, která prý potlačuje zimu od země – a nasaje vůni kouře, který se zvolna vznáší k nebi. V popelu mají brambory a na rožni se točí sele, všichni ho zvou ke stolu ze starých latí, který je rozložený uprostřed osady. V čele sedí Dezider hrající teskně na housle, pak přejde na veselou notu a ženy v barevných šátcích jako na povel vyskočí s mastnou pusou od stolu a začínají se vlnit kolem Štěpána, zvou ho do kola, ale na tanečky on není.

Mírně vrávoravým krokem se k němu přitočí i Rudolf Serinek, oči má krhavé, jazyk se mu lepí na patro, v ruce drží flašku s pálenkou, kterou se snaží každému vnutit aspoň k ulíznutí. Ani Štěpán mu neunikne, opilý cikán mu přiloží hrdlo ke rtům a poručí: „Pij, starosto, dnes ráno se mi narodil syn, tak pij na jeho zdraví! Rozo, ukaž děčko, ať nám věří.“

Dveře maringotky se otevrou jen na pět prstů, vykloní se z nich bledá Rozina a na pár vteřin mu vystaví dítě zabalené v ostře červené příkrývce. Štěpánovi neujde, jak moc je maličké, a znovu se zachvěje obavou, jak tu rodina s nedomrlým novorozencem přežije mrazivou zimu.

To už ale nadšený otec Serinek vykřikuje na celé kolo: „*Nane čhave, nane bacht!*“ což mu příčinlivé ženy hned překládají, aby si snad starosta nemyslel, že mu opilý Rudolf nadává. Prý: „Kde nejsou děti, tam štěstí nekvete.“

„Kvete nebo nekvete, musím jim na zimu sehnat péřové duchny,“ slibuje si Štěpán, když s říjnovým sluncem v zádech odchází. Až v půlce cesty si uvědomí, že nerozdal v tom zmatku komisárek, tabák ani jablka, všechno nese v batohu na zádech zpět domů. A kromě toho v ruce svírá lísteček se jménem novorozence, kterému bude muset z moci úřední vystavit kartu číslo 19 s domovským právem v Bochoři. Roztřesenou